

MAD OG MÅLTIDER I ET NEUROPÆDAGOGISK PERSPEKTIV

Måltider er dagligt tilbagevendende begivenheder, som kræver kendskab til, viden om og refleksioner over måltidets kompleksitet. Artiklens empiriske grundlag viser, at måltidet ofte ikke har formulerede pædagogiske mål, men er præget af tilfældigheder og den enkelte medarbejders værdier. Ny forskning viser, at måltidet ikke prioriteres som en væsentlig pædagogisk aktivitet.

Formålet med artiklen er at synliggøre de dilemmaer og den kompleksitet, der er forbundet med måltidet, samt belyse, på hvilken måde et neuropædagogisk perspektiv kan kvalificere det specialpædagogiske arbejde.

Empirien i artiklen er en case baseret på fire eksamensopgaver, som analyseres ud fra neuropædagogikkens genstandsfelt.

Artiklens resultat viser, hvordan den neuropædagogiske tilgang kan udvikle nye synteser og give nye forudsætninger for refleksioner.

I artiklen konkluderes det, at kompleksiteten i måltidet består af indre, ydre og relationelle processer, og at observation, refleksion og analyse af borgerens tegn kan give større forståelse for borgerens adfærd i et hjerne-, krop- og omverdenperspektiv.

FORFATTERE

Merete Sand, lektor,
pædagoguddannelsen, UCN
Ulla Hvid Damtoft, lektor,
pædagoguddannelsen, UCN

BAGGRUND

Vi har gennem de sidste 10 år undervist på efter- og videreuddannelse (EVU) i *Neuropædagogiske perspektiver på måltider*. Gennem årene har vi i undervisningen erfaret, hvor dilemmafyldt et måltid kan være i det specialpædagogiske

arbejde. Dertil er der de seneste år kommet ny forskning, der har fokus på det pædagogiske arbejde med måltidet, som i mange institutioner ikke er blevet prioriteret, som en væsentlig pædagogisk aktivitet (Hansen 2018, Knike 2005). Der kan i en personalegruppe være mange forskellige vurderinger af, hvilke handlemuligheder der findes mest hensigtsmæssige. Vurderinger, som ofte er baseret på personalets private holdninger og "synsninger" frem for faglig pædagogisk viden og refleksion (ibid.). Måltidet kan

være præget af uro, stress og dårlig stemning, og det kan være en stor opgave at deltage i det sansebombardement, et måltid er, hvor trivsel er afhængig af maden, der spises (Knike, 2002).

Måltider er dagligt tilbagevendende begivenheder og en del af hverdagslivet. Måltider kan, hvis de lykkes, være potentielle lærings- og udviklingsrum og indebære mulighed for nye oplevelser i forhold til kognitive, kropslige emotionelle og sociale processer. Et forskningsprojekt fra 2018 viser, at måltider kan

indebærende glæde og nærvær samt mulighed for etablering og vedligehold af fællesskaber (Hansen, 2018).

Et kvalificeret arbejde med mad og måltider kræver grundlæggende viden om madens betydning, men også viden om de mange forskellige faktorer, der er i spil før, under og efter et måltid. Mad er andet og mere end kost og ernæring, og måltider er mere end mad. Mad handler om brændstof til krop og hjerne – men også om glæde, sanseoplevelser, relationer, mental sundhed, læring og livskvalitet. I samfundet er der generelt en høj tilgængelighed af energitæt, velsmagende mad, og det kan kræve en udstrakt grad af selvkontrol at forholde sig til dette. Det er dokumenteret, at oplysning og overordnede kostanbefalinger ikke kan stå alene i forhold til at påvirke menneskers adfærd (Christensen og Toft, 2009).

MÅLGRUPPE

Målgruppen i denne artikel er mennesker med nedsat psykisk funktionsevne, hvor diagnoser som angst, depression, personlighedsforstyrrelse, skizofreni, autisme eller ADHD kan være medvirkende til en større sårbarhed og dårlig trivsel.

FORMÅLET

Formålet med artiklen er at synliggøre de dilemmaer og den kompleksitet, der er forbundet med måltidet, samt belyse, på hvilken måde et neuropædagogisk perspektiv kan kvalificere det specialpædagogiske arbejde.

METODE

Artiklens empiriske grundlag er baseret på fire eksamensopgaver, som indeholder deltagerobservationer af måltidet i praksis. Det drejer sig om 16 studerende på EVU, som i den afsluttende eksamensopgave har lavet observationer i deres pædagogiske praksis. På baggrund af refleksioner over måltidet i et neuropædagogisk perspektiv er der

udviklet nye interventioner omkring måltidet. Observationerne er udført over en 6-ugers periode. Her observeres primært via de tegn, borgerne viser. Dokumentationen er tilpasset den enkelte borger og er derfor af forskellig karakter. Der har eksempelvis været dokumenteret i skemaer (hvor lang tid sidder borgeren ved bordet, hvilke kropslige tegn viser han, og bliver maden faktisk spist), i videoer, hvor man har forsøgt at fange interaktionen under måltidet, og der er dokumentation af observationer af ændret adfærd. Med udgangspunkt i de fire eksamensopgaver er der udarbejdet en generisk case om Bo. Systematikken for indsamling af informationer til casen om Bo er indhentet ud fra artiklens formål.

Efter præsentation af casen beskrives artiklens teorigrundlag – neuropædagogikkens genstandsfelt – der danner den teoretiske referenceramme for refleksioner over dilemmaer og kompleksitet forbundet med måltidet.

Neuropædagogikkens tværviden-skabelige fundament tydeliggøres i en firkløvermodel udviklet af Neuropædagogisk Kompetencecenter i 2009. Den neuropædagogiske firkløvermodel (forkortes DNFM) bruges i artiklen til at indfange måltidets kompleksitet og bidrager til en konkretisering af den viden, artiklens refleksioner er baseret på. Modellen er repræsenteret ved et biologisk blad, et psykologisk blad, et socialt blad og et filosofisk blad. Firkløvermodellen anvendes til at reflektere over Bos tegn, for at give en forståelse for hans adfærd, måltidets dilemmaer, og hvorledes måltidet forløber og opleves. I forbindelse med DNFM præsenteres hjerne-, krop- og omverdenmodellen, der belyser, hvilken afgørende betydning omgivelserne har på Bos oplevelse af måltidet.

Der konkluderes på baggrund af refleksionerne ift. formålet med artiklen. Sluttelig perspektiveres der,

i forhold til hvilken betydning dette perspektiv kan få for praksis, for herved at give inspiration til nye pædagogiske drøftelser og tiltag.

EN CASE OM BO, DER BOR PÅ EN DØGNINSTITUTION

Bo er en ung mand på 25 år. Han bor i et døgntilbud, fordi han er mentalt retarderet og lider af autismespektrumforstyrrelse (AFS) og angst. Bo har livet igennem boet på forskellige institutioner og har gjort sig meget forskellige erfaringer med måltider, helt afhængigt af hvor og med hvem han har indtaget maden. Bo har fået lavet en sanseprofil, der viser, at han er udfordret i sin sanseintegration. Det kan eksempelvis vise sig, ved at han ikke ønsker at få tøj af og på, at han ofte læner sig op ad mennesker og genstande, og at han rokker.

Bo er glad for mad, men forlader ofte bordet midt i måltidet. Det er tydeligt, at Bo profiterer af, at der er ro omkring måltidet, og at der er personale til stede. Dette ses, ved at Bo kommer med positive lyde, rokker med kroppen og uddeler pandekram. Bo kan godt lide selskab, og måltidet er en oplagt mulighed for at skabe en kontakt-ø. Hvis personalet ikke holder øjenkontakt, eller de rejser sig fra bordet, så forlader Bo omgående bordet. Personalet har drøftet, om det skyldes, at relationen afbrydes, om måltidet er for stor en sanseforstyrrelse for Bo, eller om han har et behov for at få løftet sin arousal.

For at skærme Bo fra for mange forstyrrelser er spise-stuen indrettet og bordet placeret, så han skærmes mest muligt for den fælles trafik på gangen op ad

spisestuen. For at holde fokus på måltidet har Bo sin egen dækkeserviet og sin egen stol, så han ved og finder det meningsfuldt, at nu skal vi sidde sammen og spise. Dette har medført, at Bo kan sidde op til en halv time og spise, inden han forlader bordet. Disse tiltag har betydet, at Bo er koncentreret under måltidet. Både på at spise og drikke, men også på at indgå i et samspil med personalet. Han er mindre urolig og hektisk, kommer med positive lyde, behøver ikke længere afføringsmiddel og sover mere sammenhængende om natten. Fremadrettet vil personalet gerne arbejde med at overføre rutinen til flere af og gerne alle dagens tre hovedmåltider.

og emotioner er centrale begreber. Det betyder, at oplevelser ikke kun er noget, der sker i øjeblikket, men mere er et samspil mellem det, der sker i øjeblikket, og de mange erfaringer, mennesket har med sig (ibid.). Heraf skabes forventninger til fremtiden.

Neuropædagogikken er optaget af det hele menneske, som konstant går i samarbejde og samspil med omverdenen, hvor vi udvikles og formes. Det neuropædagogiske fokus er rettet mod, hvad der er meningsfuldt. Der observeres tegn fra kroppen, som danner grundlag for opstilling af hypoteser, som kan give en mere nuanceret forståelse af det, der udspiller sig i situationen. Hjernen er social, og kroppen bygger bro mellem hjerne og omverden, som betyder, at vores kognition er afhængig af kroppen og samspillet til omverdenen. Dette samspil illustreres i følgende model (figur 1), hvor kroppen og konteksten

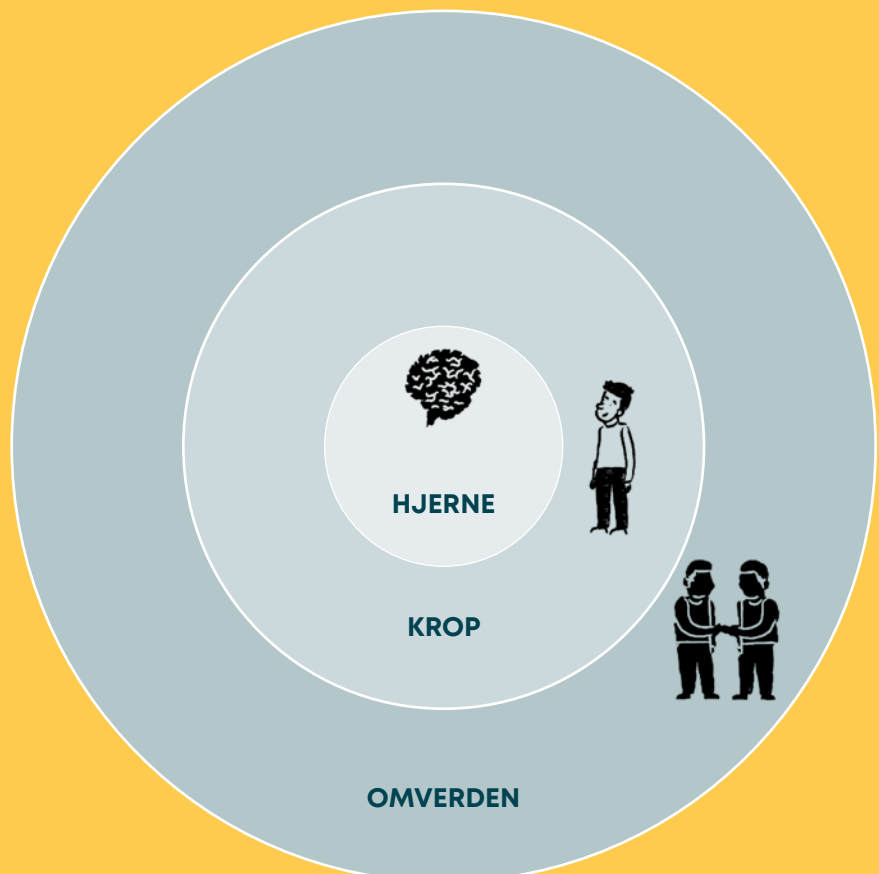
således bliver afgørende og uadskillelige i det neuropædagogiske arbejde.

Neuropædagogikken er funderet i en tværvideenskabelig forståelses- og analyseramme for at indfange komplekse problemstillinger. Tværvideenskabelighed handler om, at videnskaberne går på tværs af den traditionelle og historiske inddeling af forskningens hovedområder. Udgangspunktet for neuropædagogikken er kognitionsforskningen, men med inddragelse af både den emotionelle og den sociale neurovidenskab (Mortensen, 2019). Det kan være komplekst at navigere i dette felt. Firkløvermodellen (figur 2) symboliserer det tværvideenskabelige felt, og de fire blade udgør grundlaget for neuropædagogikkens genstandsfelt og vidensområder. De fire teoretiske vidensfelter bidrager alle til at give pædagogen et nyt refleksionsgrundlag at betragte måltidet i, og

TEORETISK GRUNDLAG – DET NEUROPEÆDAGOGISKE PERSPEKTIV

Neuropædagogik er et møde mellem to fagområder – neurovidenskab og pædagogik. Den neurovidenskabelige forskning er baseret på kognitions-affektiv og social neurovidenskab. Kognitionsforskningen er tværvideenskabelig og beskæftiger sig med læring og udvikling på baggrund af både emotionelle, sociale og kropslige processer. Kognitionsforskningen har udviklet sig gennem tre generationer og kan samles i begrebet enaktivisme (Mortensen, 2019). Her ses kropslige erfaringer, interaktioner, følelser og tænkning som centrale begreber. Det betyder, at man aldrig kan se på et andet menneske isoleret fra omgivelserne. Adfærd er en reaktion på noget for nogen i et forsøg på at skabe mening. Den neuropædagogiske forståelse af omverdenen indeholder et blik på perceptionen som en aktiv proces, hvor sansning, handling, tidligere erfaringer, relationer

Figur 1: Hjerne, krop og omverden (Mortensen 2019)

firkløverens stilk er bindeleddet til praksis gennem pædagogikken (Mortensen, 2019). Firkløveren er et dialogisk refleksionsværktøj, hvor man kan "gå på besøg" på alle bladene i en faglig drøftelse af fx måltidet i den specialpædagogiske praksis.

Artiklens analyse er opbygget ud fra de fire vidensområder i DNFM, hvor casen analyseres i forhold til de dilemmaer og den kompleksitet, der er forbundet med måltidet. Denne kobling har ikke tidligere været anvendt eksplicit i forhold til måltidet i den specialpædagogiske praksis, men er relevant for at belyse, forstå og udvikle måltidet i et neuropædagogisk perspektiv.

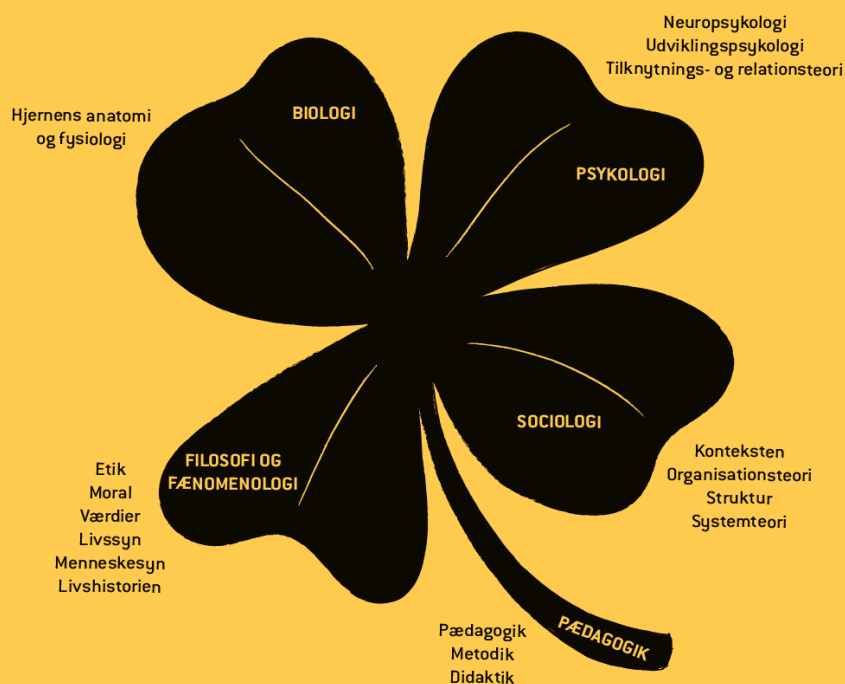
ANALYSE

Det psykologiske blad

Det psykologiske blad omfatter en opmærksomhed på, hvorfor mennesket oplever, føler, handler og tænker, som det gør. Adfærd hænger sammen med tidligere tillærte mønstre, som borgeren – og personalegruppen – under måltidet handler efter.

Et glædesfyldt samspil kan opstå via måltidets muligheder for kontakt gennem empati og kvalitetsfuld interaktion mellem de mennesker, der er til stede, og kan derved bidrage til borgerens følelsesmæssige og sociale udvikling. Kvaliteten afhænger af, at pædagogen kan aflæse tegn og regulere sig herefter, og måltidets potentielle læringsrum er afhængigt af den psykologiske grundstemning omkring bordet. De kropslige erfaringer og den hukommelse, borgeren har om måltidet, er et resultat af tidligere oplevelser og læring. Denne legemliggørelse af læreprocesser kaldes embodiment (Mortensen, 2019). Embodiment hviler på en systemisk forståelse, hvor der sker en kobling mellem det, der sker i den enkelte borger, det relationelle samspil og omgivelserne – neuropædagogikkens fundament.

Figur 2: Firkløvermodellen (Mortensen 2019)

At deltage i et måltid indebærer en vekselvirkning mellem det individuelle og det sociale (Andersen, 2015), og at spise kan betragtes som et fællesmenneskeligt fænomen, hvor mad og måltider handler om betydeligt mere end at stille sulten. Mennesker er emotionelle og sociale væsner, og deres reaktioner er ofte et spejl på den stemning og de sociale relationer, der er i spil ved et måltid (Fredens, 2018). Personalet og borgere vil i et måltid indgå i et samspil, og kvaliteten af dette samspil påvirkes af den afstemning, der løbende finder sted. De sociale interaktioner og komplicerede samspilsprocesser, der finder sted under et måltid, kommer til udtryk via tegn fra kroppen og indgår i komplicerede reguleringssystemer.

Borgernes forudsætninger for at indgå i reguleringsprocesserne kan være udfordrende og en vanskelig opgave, da tegnlæsningen – der ligger til grund for social interaktion – kan være kompliceret for Bo, som samtidig forstyrres af udefrakommende faktorer. Den verbale kommunikation er oftest udfordret, og det kan være vanskeligt at udtrykke

egne behov og ønsker samt at forstå andre (Bøttcher & Dammeyer, 2020).

For Bo er det betydningsfuldt, at personalet holder øjenkontakt og ikke rejser sig fra bordet. For at kunne være i en kvalitetsfuld kontakt kræver det en meningsfuld relation, hvor samspil og evnen til at kunne aflæse tegn er afgørende (Mortensen, 2019). Hvis personalet ikke holder øjenkontakt, eller hvis de rejser sig, så forlader Bo omgående bordet. Personalet har drøftet, om det skyldes, at relationen afbrydes, hvilket Bo måske har erfaringer med fra tidligere oplevelser.

At kunne skabe en positiv grundstemning er afgørende for Bos oplevelse af måltidet. Han kan godt lide selskab og er glad for mad. Det er et godt udgangspunkt for psykologibladetets fokus på interaktioner, hvor den affektive afstemning danner fundamentet for regulering i nervesystemet. Personalet registrerer og forstår tegnene fra Bo og tilpasser egen adfærd hertil, hvilket muliggør en pædagogik med større forståelse for adfærden og med opmærksomhed på de områder, hvor de kan støtte og guide Bo.

Det biologiske blad

Det biologiske blad omfatter viden om hjernens opbygning, strukturer og kredsløb samt madens betydning i forhold til dette. Maden bidrager i et komplekst samspil med næringsstoffer til opbygning og vedligehold af kroppen og dens funktioner. Et kvalificeret arbejde på dette felt kan have stor betydning for borgernes sundhed, trivsel og livskvalitet, både på kort og lang sigt (Beck, 2018).

Tilførslen og kvaliteten af næringsstoffer har betydning for sundhed bredt set, og der er dokumentation for, at sunde madvaner kan have positiv betydning for opmærksomhed, koncentration og hukommelse (Sundhedsstyrelsen, 2018). I forbindelse med læring udvikles neurale netværk i hjernen, og da maden leverer byggestoffer til disse processer, hænger læring, udvikling og ernæring uløseligt sammen. Der er i mange institutioner stor opmærksomhed på madens ernæringsmæssige kvalitet og den positive, sundhedsmæssige effekt heraf. Afhængigt af hvilken mad borgerne præsenteres for under måltidet, vil det påvirke processer i hjerne og krop som fx arousal, opmærksomhed, glæde, stress og kognitive processer. Der er tæt sammenhæng mellem indtag af mad og udskillelse af neurotransmitterstoffer, også kaldet hjernens signalstoffer, fx dopamin, og der igangsættes komplekse belønningssystemer (Vinding, 2015). Disse processer kan aktiveres både før, under og efter et måltid, og maden kan hermed indebære en følelse af nydelse og velbehag. Udskillelsen af neurotransmitterstoffer – og den indbyrdes balance mellem dem – er forbundet med en særlig type adfærd, hvor både krop, følelser og sanser påvirkes. Bo kan derfor også rejse sig fra bordet som en måde, hvorpå han holder sig selv og sin arousal oppe og hermed forsøger at skabe balance i nervesystemets kemi. Arousal er et udtryk for

hjernestammens vågenhed, parathed og opmærksomhed og modtagelighed for sanseindtryk. Netop sanseindtryk er centrale i den neuropædagogiske optik.

Neuropædagogikkens grundlag indeholder et blik på perceptionen som en aktiv proces, hvor sansning og handling er centrale begreber. Alle sanser er i spil under måltidet. Smagssansen medvirker til at opfatte madens smag, høresansen hjælper med at opfatte de lyde, der er i forbindelse med måltidet. Den proprioceptive og vestibulære sans er central for den kropsbevidsthed og balance, Bo oplever under måltidet. Den virkelighed, hjernen producerer, er en konstruktion, som hjernen foretager på baggrund af fortolkninger af sanseinformationer (Sundhedsstyrelsen, 2019). Virkeligheden er således subjektiv, og Bos opfattelse af måltidet kan være en ganske anden end personalets. Den adfærd, Bo udviser under måltidet, er et resultat af hans møde med den kontekst, han sidder i, og vil derfor være meningsfuld for ham. For personalet, som har en anden virkelighedsopfattelse, kan adfærden modsat virke uforståelig og uforklarlig.

Den neuropædagogiske viden og optik kan på biologibladet bruges til at gøre sig forestillinger om de processer og de kredsløb, der kan have indflydelse på adfærden, både ved Bo og ved sig selv. Mange biologiske processer foregår på et ubevidst plan, og handlinger skal ses som et resultat af både kropslige, emotionelle sociale og kognitive processer, som er i samspillet. Hermed rettes opmærksomheden på en forståelse for, at det at spise et måltid mad ikke udelukkende er Bos opgave.

At spise og deltage i et måltid vil for mange være forbundet med glæde og velvære. Der vil ske en ukompliceret tilpasning i hjerne-krop-omverden-perspektivet, og måltidet vil være en god oplevelse. Afhængigt af Bos oplevede liv,

evnen til sanseintegration samt evnen til at kunne regulere sig selv kan måltidet i nogle tilfælde blive et forum for uro, frustrationer og stress. Måltidet har ikke kun et ernæringsmæssigt sigte, men bliver i et neuropædagogisk perspektiv et måltid med fokus på balance og at tilpasse mængden af stimuli, så Bo fortsat hjælpes til balance i nervesystemet. Betydningen af at reflektere over adfærden bliver her helt afgørende for de interventionsmuligheder, den pædagogiske praksis tilbyder, så maden rent faktisk bliver spist.

FILOSOFIBLADET

På filosofibladet handler det om bl.a. menneskesyn. Al adfærd har en mening, og kroppen er her afgørende, da de mennesker, der deltager i måltidet, hver især opfatter og oplever måltidet med deres krop. Denne kropslige erkendelse giver pædagogen mulighed for at læse tegn fra kroppen som navigation til at opstille mulige hypoteser, der kan forklare det, der sker under måltidet. Når Bo rejser sig og går væk fra bordet, før maden er spist – med sammenbidte kæber og spændte muskler – er det så et tegn på kræsenhed? Eller på, at måltidets krav overstiger ressourcerne? Er det et tegn på stress, på sanseintegrationsudfordringer? Eller er det tegn på, at samspillet ikke er meningsgivende? Mulighederne er mange. Den nysgerrighed på de mange muligheder og de mange hypoteser, der kan ligge til grund for den adfærd, Bo udviser, er et eksempel på den reflektive tilgang, hvor personalet bliver nysgerrige på hinanden og hinandens værdier i forhold til måltidet.

Baggrunden for artiklen har netop været en erkendelse af, at diskussionerne og dilemmaerne i forhold til mad og måltider kan være mangeartede og baseret på etik, menneskesyn og værdier fremfor faglige refleksioner (Hansen, 2018). Diskussionerne kan omhandle, hvor store

portioner borgerne må spise, hvis der er problemer med stigende vægt. De kan også dreje sig om, hvor meget personalet skal presse borgerne til at træffe sunde valg (Knigge, 2005). Det pædagogiske personale omkring Bo har haft fokus på at drøfte måltidet i et neuropædagogisk perspektiv og derved skabe muligheden for at åbne op for andre og nye forståelser – både i forhold til Bo og i forhold til kollegialt samarbejde.

Det filosofiske perspektiv i neuropædagogikken indebærer ligeledes fokus på det levede liv og de erfaringer, mennesket har gjort sig, og set i det lys er al adfærd meningskabende. Fortidens erindringer mødes med nutiden. Forholdet til mad og måltider er i stort omfang tillært, og det udvikles livet igennem (Decosta, 2017). Afhængigt af tidligere erfaringer indebærer dette forskellige former for følelsesmæssig respons. Mennesket vil på den baggrund reagere forskelligt på de samme stimuli i et måltid (Mortensen, 2019). Bo profiterer af at spise sammen med andre i en rolig atmosfære, hvilket han udtrykker ved at udvise tegn som positive lyde, at rukke med kroppen og uddele pandekram. Tegn, som personalet tolker som positive. Han kan lide det gode selskab, og måltidet bliver en oplagt mulighed for en kvalitativ kontakt-ø, hvor han kan indgå i et samspil i op til en halv time. Dette arbejde er et eksempel på, hvordan tidligere lærte erfaringer kommunikerer ved tegn, som personalet observerer, analyserer på og sluttelig inddrages i den aktuelle pædagogik. Bo har boet på flere forskellige institutioner og har haft særlige livsvilkår, der kan have betydning for hans tilgang til mad og til at spise sammen med andre. Han har i mange år deltaget i måltider under institutionelle rammer, hvor fokus på æstetik og sanselighed ikke nødvendigvis har været fremherskende. Måske har Bo erfaringer med, at måltider har

været konfliktfyldte og uoverskuelige, eller måske har det for Bo ikke været muligt at indgå i en meningsfuld interaktion, hvilket har betydning for den kontekst, Bo befinder sig i nu, og som er med til at skabe forventninger til fremtiden. Mad kan medvirke til at udtrykke fællesskab, hygge og glæde ved samvær, men ikke alle har en oplevelse af dette (Knike, 2005). Det pædagogiske fokus på det levede liv kan bidrage til en mere nuanceret drøftelse af de tegn, der vises under måltidet, hvor dialog, overvejelser og refleksioner kan åbne op for nye interventioner med udvikling af nye neurale netværk.

SOCIOLOGIBLADET

På sociologibladet er der fokus på hjerne-krop-omverden-perspektivet, og dermed hvad omverdenen tilbyder. Omverdenen omfatter både relationelle og kontekstuelle forhold. I forhold til det relationelle perspektiv bliver modellering interessant. I modelleringen spejler borgeren pædagogens måde at deltage i et måltid på, og alle deltagere i måltidet vil påvirke hinanden (Mortensen, 2019), hvilket betyder, at personalet hele tiden er nødt til at reflektere over egne følelser og sociale valg, kroppens kommunikation og kognitive mentaliseringsstrategier. I omverden bliver det således afgørende at kigge på pædagogens rolle ved måltidet. Måltider kan åbne mulighed for, at borgerne oplever kontakt, glæde og fællesskab, og personalets tilgang til borgerne og måltidet er af afgørende betydning (Holm, 2012).

Sociologibladet indeholder et andet centralt begreb, selv-efficacy, som er en funktion, der er knyttet til både kropslige, kognitive, sociale og emotionelle dimensioner. Selv-efficacy er det begreb, der knytter sig til tilliden til, at det, at noget lykkes, ikke er betinget af ros og højt selvværd, men handler om forventninger til opgaven og opgaveløsningen. Bos selv-efficacy øges, når det pædagogiske

personale søger at finde balancen mellem over- og underinvolvering ved at tilpasse de krav, der stilles til og i måltidet, med de ressourcer, Bo har til rådighed. Herved får Bo tro på egen kunnen og oplevelsen af at mestre. Det er afgørende, at Bo oplever balance i krav og ressourcer. Underinvolvering i måltidet kan resultere i uhensigtsmæssige madvaner og heraf negative konsekvenser for trivsel, livskvalitet og helbred. Dette kan medføre og opleves som svigt og ligegyldighed fra personalets side. Modsat kan overinvolvering i yderste konsekvens komme til udtryk som magtmisbrug og umyndiggørelse for Bo. Et restriktivt syn på mad og måltider kan resultere i løftede pegefingre og kriminalisering af visse typer mad med oplevelse af skyld og skam for borgerne til følge. Måltiderne kan blive scener for irettesættelser og sanktioner (Holm, 2012), og selv-efficacy vil blive lav.

Sociologibladet inviterer også til fokus på de kontekstuelle forhold. Hvor indtages måltidet? Hvem spiser sammen? Hvordan er bordet dækket? I det hele taget det nære miljø, der kan være med til at fremme eller hæmme lysten til at deltage i et måltid. Der kan være tale om få konkrete tiltag af stor betydning. For at holde fokus på måltidet har Bo sin egen dækkeserviet og sin egen stol, så tydeligheden og dermed meningsfuldheden er i højsæde. Dette har medført, at Bo kan sidde op til en halv time og spise, inden han forlader bordet, og at han er koncentreret under måltidet. Eksemplet med tingene, der taler til Bo, sker via en visuel perception gennem begrebet affordance, som betyder, at ting taler til os, hvilket vil sige, at dækkeservietten ses som en mulighed for at rammesætte måltidet.

KONKLUSION

Formålet med artiklen var at synliggøre de dilemmaer og den kompleksitet, der er forbundet med måltidet, samt belyse, på hvilken

måde et neuropædagogisk perspektiv kan kvalificere det specialpædagogiske arbejde. Neuropædagogikken og firkløvermodellen kan være med til at fremhæve måltidets dilemmaer og kompleksitet og give nye perspektiver på det specialpædagogiske arbejde, men giver i sig selv ikke svaret på, hvordan måltidet i et neuropædagogisk perspektiv bør udføres. For eksempel viser det i casen om Bo, hvordan refleksioner over Bos adfærd kan gøre medarbejderen klogere på, hvorfor han reagerer, som han gør. Med udgangspunkt i den neuropædagogiske firkløver forstås Bo i et hjerne-, krop- og omverdenperspektiv, hvor det bliver tydeligt, hvilken indflydelse omgivelserne og relationerne har på Bos adfærd under måltidet. Ved at sætte fokus på personalets adfærd og rummets indretning optimeres muligheder for, at Bo får spist og drukket, og derved øges hans livskvalitet, trivsel og mestring.

At anskue måltider ud fra firkløvermodellen kan støtte personalet i at udvikle refleksioner over praksis.

Det psykologiske vidensområde bidrager til opmærksomhed på den positive grundstemning, og udgangspunktet er her, at mennesket er socialt, emotionelt og vil søge meningsfuldt samspil.

Det biologiske vidensområde bruges til at gøre sig forestillinger om de processer og de kredsløb, der kan have indflydelse på adfærden både ved Bo og ved sig selv og retter opmærksomheden på, at biologien skal ses i et samspil.

Det filosofiske perspektiv retter sig mod det menneskesyn, den etik og de værdier, der ligger til grund for en fælles nysgerrighed på den adfærd, Bo viser, og samtidig har filosofibladet fokus på den erfaring, Bo har med sig fra det levede liv.

Det sociologiske vidensområde har fokus på omverdenen – både relationelle og kontekstuelle forhold, som kan have afgørende betydning for Bos selv-efficacy.

Der er altså tale om flere perspektiver, der kan supplere og komplementere måltidets kompleksitet og dilemmaer. For eksempel viser casen om Bo, at "besøg" på de fire vidensblade kan give nye perspektiver på måltidet som en prioriteret pædagogisk aktivitet, hvor nye synteser kan give måltidet karakter af et potentielt lærings- og udviklingsrum og indebære mulighed for nye oplevelser i forhold til kognitive, kropslige, emotionelle og sociale processer.

Det ser således ud til, at neuropædagogikken med sin nye viden kan fremme refleksioner over Bos og egen adfærd og bibringe pædagogikken flere optikker til at imødekomme og forstå de tegn, Bo viser, når han spiser. Analysen argumenterer ligeledes for, at en øget forståelse af adfærden vil skabe muligheder for en mere kvalificeret pædagogik.

STYRKER OG SVAGHEDER VED CASESTUDIET

Casestudie er en omdiskuteret videnskabelig metode. Kritikken går bl.a. på, at man ikke kan generalisere ud fra enkelttilfælde og derfor ikke kan bidrage til den videnskabelige udvikling. Kritikere mener, at der i casestudiet ses en tendens til at bekræfte forskerens forudindtagne meninger, og det er vanskeligt at udvikle teser på grundlag af dette (Brinkmann, Tanggaard 2010).

Begrundelse for valg af casestudiet er bl.a., at det har tætte forbindelser til virkelige situationer, hvor Bos adfærd bliver meningsfuld for omgivelserne. Samtidig giver casen om Bo mulighed for "extendability", dvs. at resultaterne kan breddes ud fra den undersøgte kontekst til andre kontekster ved at berige de studerendes forståelse. Casen om Bo kan også fremadrettet bruges som et element i vores undervisning med henblik på at eksemplificere og gøre det stof, der undervises i, praksisnært (ibid.).

PERSPEKTIVERING

At arbejde med mad og måltider i pædagogisk praksis vil som udgangspunkt sigte mod at gøre måltider til stjernestunder for borgerne. Personalet må søge indsigt i, hvad "det gode måltid" kan være i den aktuelle sammenhæng. En neuropædagogisk tilgang på dette felt vil kunne kvalificere disse overvejelser og hjælpe til at indkredse de faktorer, der kan være af betydning. Det vil være personalets opgave at søge at afveje og koble de mange perspektiver, der er på spil i relation til dette arbejde. Der findes ingen nemme, hurtige løsninger. At skabe rum og rammer for måltidet som læringsrum vil kræve viden, fælles fodslag, tid og tålmodighed.

Den neuropædagogiske tilgang kan være et supplement til den nuværende praksis og være medvirkende til, at personalet kan udvikle et fælles sprog, stille fagligt begrundede spørgsmål og igangsætte målrettede interventioner for borgere, der vurderes som sårbare.

For at udvikle området yderligere kræver det fortsat nye undersøgelser.

Litteraturliste

- Andersen, B. (2015): Måltidets sociologi: Simmer og Fischler om det fælles måltid. I: Fuglsang og Stamer (red): *Madsociologi*. Munksgaard
- Beck, A. M.(2018). Ernæring til underernærede ældre mennesker nytter. *Perspektiv* nr. 2. Lokaliseret på: <https://perspektiv.nu/da/artikler/artikler-efter-kategori/ernaering-til-underernaerede-aeldre-mennesker-nytter.aspx> (29.05.19)
- Brinkmann Svend, Tanggard Lene (2010): *Kvalitative metoder en grundbog*. Hans Reitzels Forlag
- Bøttcher, L. & Dammeyer, J. (2020): *Handicappsykologi*. Samfundslitteratur
- Christensen, C. og Toft, U. (2009): *Sund livsstil – hvad skaber forandring?* En udredningsopgave for Fødevarerministeriet. Forskningscenter for Forebyggelse og Sundhed, Region Hovedstaden. Lokaliseret på: https://pure.au.dk/portal/files/128872766/RapportHvadSkaberForandring_1_.pdf (29.05.19)
- Decosta, P. et al (2017): *Madmodige børn*. SMAG #05 2017. Skriftserie om smag. Lokaliseret på: <http://www.smagforlivet.dk/sites/default/files/documents/SMAG05%20-%20Madmodige%20boern.pdf> (29.05.19)
- Fredens, K. (2018): *Mennesket i hjernen*. Hans Reitzels Forlag
- Hansen, O. H. et al (2018). *Professionalisering og øget tværfaglighed i samarbejdet omkring mad og måltider i dagtilbud*. DCA-rapport nr. 125 – august 2018. DPU.
- Holm, L. (2012): Måltidets sociale betydning. I: Holm & Kristensen (red.): *Mad, mennesker og måltider*. Munksgaard
- Knike, ML. (2005): Mad til forhandling: Udviklingshæmmede, livsstil og overvægt *UFC handicap*
- Larsen, C. S. (2015): Forbrug af fødevarer: Bourdieus og andres kulturelle perspektiver på forbrug. I: Fuglsang og Stamer (red): *Madsociologi*. Munksgaard
- Mortensen, A. (2019): *Neuropædagogik med mennesket i centrum*. Dafolo
- Sundhedsstyrelsen (2018). *Forebyggelsespakke – Mad og måltider* <https://www.sst.dk/~/media/7D265CA2071C40FF95589D5A55D9D22A.ashx> (29.05.19)
- Sundhedsstyrelsen 2019, Viden og erfaringer om brug af sansestimuli til at forebygge og reducere udadreagerende adfærd på ældreområdet
- Vinding, I. (2015) Kan man blive afhængig af at spise velsmagende mad? *Perspektiv*, nr. 2. Lokaliseret på: <https://perspektiv.nu/da/artikler/artikler-efter-kategori/kan-man-blive-afhaengig-af-at-spise-velsmagende-mad.aspx?PID=75> (29.05.19)